

คำอธิบาย
ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์

โดย

หลวงประดิษฐมนูธรรม

(ปรีดี พนมยงค์)

(ต่อจากเล่ม ๕)

ส่วนที่ ๓

ภूमิลำเนา

บทที่ ๑

คำอธิบายทั่วไป

ประมวลกฎหมายแพ่งฯ ในส่วนนี้เกี่ยวกับ
ภूमิลำเนาของบุคคลธรรมดา ส่วนภूमิลำเนา
ของนิติบุคคลนั้น ได้มีบทบัญญัติอันเป็นหลัก
อยู่ในมาตรา ๗๑

เมื่อยังมีสภาพเป็นบุคคลธรรมดา ก็ย่อม
 อยู่ ณ ที่แห่งหนึ่งแห่งใด แต่ที่ ๆ มนุษย์อยู่นั้น
 อาจเป็น

- ก) ภูมิลำเนา
- ข) ถิ่นที่อยู่
- ค) ที่พักอาศัย

(ก) ภูมิลำเนา

ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตรา
 ๔๔ บัญญัติไว้ว่า ภูมิลำเนาของบุคคลธรรมดา
 ได้แก่ถิ่นอันบุคคลนั้นมีสถานที่อยู่ เป็นแห่ง
 สำคัญ.

คำว่า "สถานที่อยู่เป็นแห่งสำคัญ" นี้
 ถ้าหากบุคคลธรรมดา ใดอยู่ เป็นปกติ ณ ที่
 แห่งเดียว มีครอบครัวและอาศัยอยู่ ณ ที่นั้น
 ปัญหาที่มีอาจจะเกิดขึ้นได้โดย กล่าวคือที่นั้น
 เอง ย่อมเป็นแห่งสำคัญ กล่าวคือเป็นภูมิลำ
 เนา ของบุคคลนั้น

แต่ปัญหาอาจมีขึ้นได้ ในเมื่อบุคคลธรรมดา

คนหนึ่ง ได้มีที่อยู่หลายแห่ง มีครอบครัว
แยกย้ายกันอยู่ และประกอบอาชีพะในที่
หลายแห่ง ดังนั้นแล้วที่แห่งใดเล่า จะเป็น
แหล่งสำคัญของบุคคลนั้น.

ปัญหาข้อนี้เกี่ยวข้องกับข้อเท็จจริง ซึ่งศาส
จะต้องวินิจฉัยเป็นเรื่อง ๆ ไป แต่เพื่อประกอบ
การวินิจฉัย เราจึงควรต้องทราบถึงความต่าง
กัน. ในระหว่างสถานที่อยู่นั้นเป็นแหล่งสำคัญ.
กับถิ่นที่อยู่. และที่พักอาศัย

สถานที่อยู่นั้นเป็นแหล่งสำคัญ

สถานที่อยู่นั้น เข้าใจว่ากฎหมายหมาย
ความถึง ที่ซึ่งบุคคลนั้นได้มีความผูกพันใน
ทางครอบครัวที่ดี ในทางอาชีพะที่ดี ถ้าบุคคล
ได้อยู่ ณ ที่นั้นด้วย เราได้กล่าวมาแล้วว่า การ
นั้นจะเพิ่มความ เป็นแหล่ง สำคัญให้แก่สถาน
ที่นั้นมากขึ้นอีก แต่บุคคลจะกินอยู่หลับนอน
อาศัยประจำอยู่ในที่นั้นด้วย. หรือไม่นั้น. ตาม
นัยแห่งกฎหมายฝรั่งเศสแล้ว ไม่ถือว่าเป็น

ของสำคัญ สำหรับกฎหมายไทย มีพระราชบัญญัติ ลักษณะ เกณฑ์ ทหาร พ.ศ. ๒๔๖๐ มาตรา ๒๐ ซึ่งมีนัยดังกล่าวแล้ว ดังที่จะเห็นได้จากตัวบท ซึ่งมีข้อตามต่อไปนี้

“การที่จะนับว่าบุคคลมีภูมิลำเนาอยู่ในอำเภอใดในการที่จะทำบัญชีตามความในหมวดที่ ๑ นี้ ให้ถือเกณฑ์ดังต่อไปนี้

๑) ชายหนุ่มที่ยังมิได้มีภรรยา ถึงแม้จะอยู่ในท้องที่ใด ๆ ก็ดี แต่ถ้ามียาหรือถ้ายาถึงแก่กรรมแล้วมีมารดา หรือถ้าทั้งบิดาและมารดาถึงแก่กรรมแล้ว มีผู้ที่ดูแลแทนบิดามารดา ทำมาหาเลี้ยงชีพประจำอยู่ในอำเภอใด ให้นับว่าเป็นผู้ที่มีภูมิลำเนาอยู่ในอำเภอนั้น

๒) ชายที่มีภรรยาเป็นหลักฐานแล้ว ถ้าตั้งทำมาหาเลี้ยงชีพอยู่ในอำเภอใดให้นับว่าภูมิลำเนาอยู่ในอำเภอนั้น ๆ ล ฯ ”

ดังนตามพระราชบัญญัติลักษณะการเกณฑ์

ทหาร จึงถือว่าถ้าบุคคลมีความ ผูกพัน โดย
 ทางครอบครัวและทางอาชีพในทีเดียวแล้ว ก็
 ย่อมมีภูมิลำเนาอยู่ ณ ที่นั้น บุคคลจะอยู่ ณ
 ที่นั้นประจำหรือไม่ ไม่เป็นข้อสำคัญ นอกจาก
 จะสอบสวนไม่ได้ความว่า บุคคลไม่ได้เข้า
 เกณฑ์, อย่างใดใน ๒ ประการ ที่กล่าวมาข้างบน
 นี้ เมื่อเจ้าพนักงานพบในอำเภอใด ก็ให้นับ
 ว่ามีภูมิลำเนาอยู่ในอำเภอนั้น. (พระราช
 บัญญัติ ลักษณะ เกณฑ์ ทหาร พ. ศ. ๒๔๖๐
 มาตรา ๒๐ ข้อ ๓)

(๑) ถิ่นที่อยู่

ถิ่นที่อยู่^๕ เข้าใจว่า ที่ๆ บุคคลได้พัก
 อาศัย ถิ่นอยู่หลับนอน เป็นหลักแหล่ง ณ ที่นั้น
 แต่ที่ถิ่นที่อยู่^๕ นี้ หาใช่เป็นภูมิลำเนาของบุคคล
 เสมอไปไม่ กล่าวคือถ้าหากมีแหล่งอีกอัน
 หนึ่ง อันสำคัญยิ่งไปกว่าถิ่นที่อยู่แล้ว แหล่ง
 อันสำคัญกว่านั้นก็เป็นภูมิลำเนา ดังเช่น
 นายแดงเป็นผู้ที่ยังไม่มีภรรยา นายแดงมีบิดา

และมารดาตั้งทำมาหาเลี้ยงชีพ ที่จังหวัดลพบุรี นายแดง มาเรียน กฎหมาย และ แพทย์อาศัย อยู่ประจำอยู่ในจังหวัดพระนคร ดังนั้นก็เรียกได้ว่านายแดงมีถิ่นที่อยู่ ในจังหวัดพระนคร แต่มีภูมิลำเนาอยู่ในจังหวัดลพบุรี.

แต่ต้อง สำเกตุดูให้ดี ว่าโดยมาก ถิ่นที่อยู่ของบุคคล ก็ย่อมเป็นภูมิลำเนาในเมื่อบุคคล ไม่มีแหล่งอีกแห่งหนึ่งซึ่งยิ่งไปกว่า หรือเมื่อบุคคล ไม่มีแหล่ง สำคัญที่ ปรากฏ (ให้ดู มาตรา ๔๖)

(ค) ที่พักอาศัย

คำนี้ผู้เขียน สมุดเล่มนี้ได้ ขอขมเามาใช้ในเมื่อหาคำอื่นที่เหมาะสมกว่ายังไม่พบ ความประสงค์ ก็ เพื่อ จะให้ ตรง กับ คำ ฝรั่งเศส ว่า "Habitation" กล่าวคือหมายความว่าถึงที่ซึ่งได้พบบุคคลธรรมดาผู้นั้นอยู่จะเป็นชั่วคราว ซึ่งไม่นับว่าเป็นถิ่นที่อยู่ก็ดี ดังเช่น นายแดง ตามอุทาหรณ์ข้างต้น สมมตว่าในเดี๋ยวนั้น

เมษายน นายแดงไปพักอยู่ที่บ้านหลังหนึ่ง
ณตำบลหัวหิน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ตั้ง
ในระวางนั้น. ถู้อได้ว่านายแดงคงมีภุม์ดำเนา
อยู่ ณจังหวัดลพบุรี มีถิ่นที่อยู่ ในจังหวัด
พระนครศรี และมที่พักอาศัยในจังหวัดประจวบ
คีรีขันธ์

ที่ พักอาศัยนี้ หาใช่ เป็น ภุม์ ดำเนาไม่.
เพราะเหตุว่า ไม่ใช่เป็นแหล่งสำคัญของ
นายแดง และจะเป็นถิ่นที่อยู่ก็ไม่ได้ เพราะ
นายแดงไม่ได้อยู่ประจำที่นั่น เพียงแต่ได้
อยู่ เป็นครั้งคราวเท่านั้นเอง.

แต่ที่ พักอาศัยนี้ อาจเป็น ภุม์ดำเนาได้ก็ต่อ
เมื่อไม่ปรากฏแหล่ง สำคัญของบุคคล และไม่
ปรากฏถิ่นที่อยู่ บุคคลขณะนั้น ถ้าพบคนที่ไหน
หรือพบตัวในถิ่นไหน ก็ถือว่ามภุม์ดำเนาอยู่
ณถิ่นนั้น (ให้ดูมาตรา ๔๗)

* * *

การศึกษาเรื่องภุม์ดำเนาในส่วนนี้ เราอาจ
ที่จะแยกออกได้เป็นดังนี้

- ๑) เหตุใดที่ กฎหมายบัญญัติให้บุคคลมี
 ภูมิดำเนา
 ๒) วิธีการกำหนดภูมิดำเนา ให้ดูคำอธิบายใต้
 มาตรา ๔๔, ๔๕, ๔๖, ๔๗, ๕๐, ๕๑, ๕๒.
 ๓) การเปลี่ยนภูมิดำเนา ให้ดูคำอธิบาย
 ใต้มาตรา ๔๘, ๕๐, ๕๑, ๕๒,
 ๔) ภูมิดำเนานะเพาะการให้ดูคำอธิบาย
 ใต้มาตรา ๔๙

ต่อไปนี้ เราจะได้กล่าวถึง เหตุของการที่
 กฎหมายบัญญัติให้บุคคลมีภูมิดำเนาอันเป็นคำ
 อธิบายทั่วไป ส่วนคำอธิบายข้ออื่น ๆ นั้น
 จะได้กล่าวไว้ใต้มาตรานั้น ๆ

บทที่ ๒

เหตุที่กฎหมายบัญญัติให้บุคคลมีภูมิดำเนา
 การที่กฎหมายบัญญัติให้บุคคลมีภูมิดำเนา
 นั้น ก็เพื่อความสะดวกในทางอรรถคดีและใน

ความเกี่ยวข้องของเอกชน กล่าวคือกฎ—
หมายถือเอาที่แห่งใดแห่งหนึ่งว่า จะต้องพบ
บุคคลคนนั้น ดังที่จะได้เห็นมาแล้วว่า บุคคล
จะพักอาศัยอยู่ในที่นั้นด้วยหรือไม่ ไม่เป็นข้อ
สำคัญเสมอไป เพื่อประโยชน์เช่นในเรื่อง
ดังต่อไปนี้

๑) ใน การ ชำระหนี้ นั้น ถ้า มิได้มี แสดง
เจตนาไว้โดยฉะเพาะเจาะจงว่า จะพึงชำระหนี้
ณสถานที่ใดไฉไร หากมิใช่เป็นเรื่องทรัพย์สิน
ฉะเพาะสิ่งแล้ว ท่านว่าต้องชำระณสถานที่ซึ่ง
เป็นภูมิลำเนาปัจจุบันของเจ้าหนี้. (ประมวล
แพ่ง ฯ มาตรา ๓๒๔)

เช่น นายแดงกู้เงินนายดำไป ๑๐๐ บาท
ดังนี้ ถ้ามิได้กำหนด สถานที่อัน พึงชำระหนี้
แล้ว นายแดงต้องชำระหนี้ที่ภูมิลำเนาของ
นายดำในวันที่ชำระหนี้ขึ้น.

อนึ่งหลักดังกล่าวนี้ ย่อมนำมาใช้ได้ในเรื่องการ
วางทรัพย์สิน เมื่อเจ้าหนี้บอกปิดไม่ยอมรับชำระ

หนี้ กล่าวคือมาตรา ๓๓๓ บังคับว่า การวาง
 ทรัพย์สินนั้นต้องวางณสำนักงานวางทรัพย์สิน ประจำ
 ตำบลที่จะต้องชำระหนี้ เพราะฉะนั้นถ้าวัตถุ
 แห่งหนี้มิใช่ เป็นการส่งมอบทรัพย์สิน ฉะเพาะสิ่ง
 แล้ว ลูกหนี้ก็จำต้องวางทรัพย์สินนั้นณสำนักงาน
 วางทรัพย์สิน ประจำตำบลที่เจ้าหนี้มีภูมิลำเนา

๒) ในการฟ้องความตามพระราชบัญญัติวิธี
 พิจารณาความแพ่ง ร.ศ. ๑๒๗ มาตรา ๗, ๘ และ
 ๑๐ นั้น ให้ฟ้องต่อศาลในเขตต์ที่จำเลยตั้งทำ
 มาหากินอยู่ ซึ่งอาจจะเป็นภูมิลำเนาตาม
 ชรรมา หรือภูมิลำเนาแต่ฉะเพาะการ (มาตรา
 ๔๕) ในบางประเทศได้มีบทกฎหมายกล่าวไว้
 ว่าการ ฟ้อง คดีแพ่ง อัน เกี่ยวด้วย บุคคล สิทธิ
 และสังหาริมทรัพย์. นั้น จะ ต้อง ฟ้อง ณศาลที่
 จำเลยมีภูมิลำเนา (ประมวลวิธีพิจารณาความ
 แพ่ง ฝรั่งเศสมาตรา ๕๕)

คดีที่ได้กล่าวมาแล้วในตอนต้น ความ
 ประสงค์ของกฎหมาย ในเรื่องภูมิลำเนานั้นก็

เพื่อความ สะดวกในการ เกี่ยวข้องในกฎหมาย
ของบุคคล ผลจึงมีว่า.

(๑) บุคคลทุกคนต้องมีภูมิลำเนา บุคคล
จะอยู่ ลอย ๆ หลบ หลีกไปมาไม่ได้ ดังจะเห็น
ได้จาก บทบัญญัติต่าง ๆ ใน ส่วนที่ ๓ นี้ว่า
เมื่อ ไม่ ปรากฏ แล่ง สำคัญ ของ บุคคล แล้ว
กฎหมายได้บัญญัติไว้ว่า

ก) ถ้าบุคคลมีถิ่นที่อยู่ หรือที่ทำ การเป็น
ปกติหลายแห่ง ท่านให้ถือเอาถิ่นใดถิ่นหนึ่ง
เป็นภูมิลำเนา (มาตรา ๔๕)

ข) ถ้าภูมิลำเนา ไม่ปรากฏ ท่านให้ถือว่า
ถิ่นที่อยู่ เป็นภูมิลำเนา (มาตรา ๔๖)

ค) ถ้าบุคคล ไม่มีถิ่นที่อยู่ เป็นปกติ หรือ
ครองชีพ ในการ เติรทางไปมา พบตัวใน ถิ่น
ไหน ท่านให้ถือเอาว่า ถิ่นนั้น เป็นภูมิลำเนา
(มาตรา ๔๗)

ดังนั้น การจึงเป็นว่า บุคคลทุกคนมีภูมิลำ-

(๒) ตามธรรมดาบุคคลคนหนึ่ง จะมี
กรรมลำเนา ได้ก็แต่เพียงแห่งเดียว บุคคลจะมี
กรรมลำเนาหลายแห่ง เพื่อกิจการ อันเดียวกัน
นั้นไม่ได้* แต่บุคคลอาจเลือกกรรมลำเนา
ณะเพาะการ เพื่อจะทำการอันใดอันหนึ่ง (อัน
เป็นข้อยกเว้น) แต่จะมีกรรม ลำเนาหลาย แห่ง
เพื่อกิจการอันเดียวกันนั้นไม่ได้ (มาตรา ๔๕)

มาตรา ๔๔

ฎีกำเเนาของบุคคลธรรมดาได้แก่ ถิ่นอัน
บุคคลนั้นมีสถานที่อยู่เป็นแห่ง สำคัญ

คำอธิบาย

อย่างไรเรียกว่าแห่งสำคัญนั้นเราได้อธิ-
บายมาแล้วในตอนต้น

ฎีกำเเนาของบุคคลนั้นคือถิ่นเป็นแห่ง
สำคัญของบุคคลนั้นเอง หาใช่ตำบลหรืออำ
เภอของแห่งนั้นๆ ไม่ (ให้ดูคำอธิบายของ
ท่านกรรมการสำมนาย หน้า ๘๗)

อุทาหรณ์ ก. มีแห่งสำคัญณ บ้าน เลขที่
๕๐๐๐ ถนนพระราม ๑ จังหวัดพระนคร ตั้ง
ณ ฎีกำเเนาของ ก. อยู่ที่บ้านดังกล่าวข้างต้น
นั้น

มาตรา ๔๕

ถ้าบุคคลธรรมดาที่มีถิ่นที่อยู่หลายแห่ง ซึ่ง
 อยู่สืบเปลี่ยนกันไปก็ดี ภูมิลักษณ์แห่งที่ทำ
 การเป็นปรกติต่างแห่งหลายแห่งก็ดี ท่านให้
 ถือเอาแห่งใดแห่งหนึ่ง ดังกล่าวมาก่อน และ
 หลังนั้นว่าเป็นภูมิลำเนาของบุคคลนั้น

คำอธิบาย

มาตรานี้ เป็นวิธีกำหนดภูมิลำเนาในเมื่อ

(๑) บุคคลมีถิ่นที่อยู่หลายแห่ง สืบ
 เปลี่ยนกันไป หรือมีแหล่งที่ทำการเป็นปรกติ
 หลายแห่ง

(๒) แหล่งต่างๆ ของบุคคลนั้นไม่ปรา
 กฎว่าแห่งไหนเป็นแหล่งสำคัญ

กฎหมายจึงให้ถือเอาแห่งใดแห่งหนึ่งเป็น
 ภูมิลำเนาตามแต่ผู้มีส่วนได้เสียจะเลือก

อุทาหรณ์ ก. มีบ้านอยู่ที่จันทบุรีแห่งหนึ่ง
 อยู่ที่ลพบุรีแห่งหนึ่ง อยู่ที่ภูเก็ต แห่งหนึ่ง

ก. สับเปลี่ยน ไปอยู่บ้านที่กล่าวแคว้น^๕ แห่ง
ละ ๔ เดือน คั้ง^๕ ถ้า ข. ลูกหน้^๕ ประสงค์จะ
วางทรัพย์ เพื่อเป็นการชำระหน้^๕ต่อ ก. แล้ว ข.
อาจวางทรัพย์นั้น ณสำนักงานวางทรัพย์ตำบล
ใดตำบลหนึ่ง ตั้งกล่าวแล้วข้างต้น

มาตรา ๔๖

ถ้าภูมิดำเนาไม่ปรากฏ ท่านให้ ถือว่าถิ่น
ที่อยู่เป็นภูมิดำเนา

คำอธิบาย

มาตรานี้เป็นวิธีกำหนดภูมิดำเนาของบุคคล
ในเมื่อ บุคคลนั้นมีถิ่นที่อยู่ซึ่งอาจเป็นว่า

๑) ก. มีถิ่นที่อยู่แห่งหนึ่ง มีที่ทำการค้า
อีกแห่งหนึ่ง และจะ ถือว่า แห่งใด เป็นแหล่ง
สำคัญนั้นไม่ได้. กฎหมายจึงถือเอาว่า ถิ่น ที่
อยู่ย่อมเป็นแหล่งสำคัญกว่าที่ทำการค้า เหตุ
ฉะนั้นถิ่นที่อยู่ จึงเป็นภูมิดำเนา

เช่น นายแดง มีถิ่นที่อยู่ในจังหวัด พระ-
นคร มีร้านค้าขายในจังหวัดสมุทรปราการ ตั้ง
ภูมิดำเนาของนายแดง อยู่ในจังหวัดพระ-
นคร

๒) บุคคลมีถิ่นที่อยู่ อย่างเดียวโดยไม่มี
แหล่งอื่น แต่ถิ่นที่อยู่ นั้น ก็ยังถือไม่ได้ว่าเป็น

แหล่งสำคัญ ดั่งนี้ผู้มีอำนาจของ นายแดง ก็
 ต้องอยู่ ณ ที่อยู่นั้นเอง เหตุฉะนั้นตาม
 ปกติแล้ว ดินที่อยู่ จึงเกือบ จะเป็นข้อสันนิษ
 ฐานในเบื้องต้น ได้ว่าเป็นภูมิดำเนาของบุคคล
 เช่น ก. มีอาชีพะในการ รับจ้างทำงานเป็น
 รายวัน ย้ายจากที่แห่งหนึ่งไปยังที่อีก แห่ง
 หนึ่ง เวลานี้ ก. รับจ้าง ไถนา มีดินที่อยู่ ณ จัง
 หวัด รัชฎัญบุรี ดั่งนี้ ภูมิดำเนาของ ก. อยู่ใน
 จังหวัดรัชฎัญบุรี

มาตรา ๔๗

บุคคลธรรมดา ซึ่งเป็นผู้ไม่มีที่อยู่ปกติ เป็นหลักแหล่งที่ดี ฤ็เป็นผู้ครองชีพในการ เติรทางไปมาปราศจาก สำนัก หลักแหล่งที่ทำการงานที่ดี พบตัวในถิ่นไหน ให้ถือเอาว่าถิ่น นั้นเป็นภูมิลำเนาของบุคคลนั้น

คำอธิบาย

มาตรานี้เป็นวิธีกำหนดภูมิลำเนาของบุคคล ในเมื่อ

๑) บุคคลไม่มีที่อยู่ ปกติ เป็นหลัก แหล่ง เช่นคนจรจัด หรือ

ก) เป็นผู้ครองชีพในการ เติรทางไปมา ปราศจากสำนักหลักแหล่ง เช่นพ่อค้าเร่ล่อย

ใน ประการ หนึ่ง ประการใด ดังกล่าว แล้ว ถ้าพบตัวบุคคล นั้น ณที่ใด ก็ถือว่า ถิ่น ที่นั้น เป็นภูมิลำเนาของบุคคลนั้น